

Berislav Jandrić

Izbor iz inozemnog tiska o studentskim demonstracijama u Jugoslaviji 1968. godine

1.

Globalni pokret, poznat kao *studentska mini-revolucija* zahvatio je 1968. veliki broj zemalja, a vrhunac je ostvario u Francuskoj. Kako je nesumnjivo taj pokret bio uvjetovan međunarodnom situacijom, kao i političkim prilikama u zemljama gdje je nastao, unutar njega nastaju i razlike u *kapitalističkome* i *socijalističkom bloku*. Inače, *virus osporavanja svega i svačega*, iz kojega se razvila *studentska mini-revolucija*, došao je 1968. u Europu iz sveučilišta u Sjedinjenima Američkim Državama (SAD). Europski studentski nemiri i demonstracije otpočeli su, pak, u početku svibnja 1968. u Parizu, a proširili su se i izvan Europe (Brazil, Japan, Kongo, Meksiko itd.).

Razlike između studentskog pokreta na Zapadu i Istoku bile su, već je spomenuto, velike. Očiti primjer tih razlika je *Praško proljeće*, koje predstavlja *povijesnu prekretnicu* za čitavu Istočnu Europu, jer studenti u Čehoslovačkoj, a kasnije i u prijašnjoj Jugoslaviji nisu, za razliku od svojih kolega u Zapadnoj Europi, bili zaokupljeni samo svojim studentskim problemima: cilj njihova nezadovoljstva i prosvjeda bio je, u prvoj zemlji, usmjeren protiv *boljševičkog, komunističkoga političkog sustava* u njoj, a u drugoj protiv *negativnosti toga istog sustava*. Usto, u tim zemljama, opet

za razliku od zemalja Zapadne Europe, studentski pokreti nisu uživali značajniju potporu i simpatije većine građana.

2.

Studentske demonstracije u prijašnjoj Jugoslaviji otpočele su u Novom Beogradu 2. lipnja 1968. navečer, zabranom ulaza studentima na priredbu brigadista *Novi Beograd 68*. Tada nastaje sukob između studenata i brigadista, pa potomjima u pomoć pristiže milicija. Sukob studenata i milicije dosiže vrhunac 3. lipnja, kada 3000 studenata kreće iz Novog Beograda u središte grada, noseći transparente uperene protiv tadašnje vlasti te izvikujući, među ostalim, i parole *Dolje socijalistička buržoazija, birokracija, korupcija, crveni buržuji i nepismeni rukovodioci, Uklonimo društvenu nejednakost, Zar pendrekom po umu?* i *Riba od glave smrdi*.¹ U sukobu je milicija uporabila i vatreno oružje, pa studenti traže kažnjavanje krivaca,² no u razgovorima koje su potom vodili s državno-partijskima dužnosnicima nisu postigli nikakav rezultat, pa se povlače na fakultete, ističući zahtjeve koje podupiru samo njihovi profesori, ublažavajući štoviše neka radikalna studentska stajališta. Njihovi zahtjevi, prvotno o većem sudjelovanju u radu Beogradskog univerziteta (BU) i pravu veta na odluke rukovodećih struktura BU, postupno prerastaju u zahtjeve za reformom BU,

---

¹ Prema: Hrvatski državni arhiv (HDA), Zagreb, Fond Centralnog komiteta (CK) Saveza komunista Hrvatske (SKH), Djelovodnik CK SKH, Opći spisi 1968., Strogo povjerljivo, Informacije Odjeljenja CK Saveza komunista Jugoslavije (SKJ) za *Informacije*, br. 20, D-2639, te *Dokumenti, jun-lipanj 1968.*, *Praxis*, filozofski dvomjesečnik, Zagreb, bez g. izd., 59.

² Usp. Studenti odlučno odbacuju službenu verziju tijekom demonstracija, smatrajući je čistim falsifikatom, *Vjesnik*, Zagreb, 4. lipnja 1968. godine.

čemu pridodaju i *zahtjeve za revolucijom društva i svih njegovih ustanova*, što potom prihvaćaju i studenti Zagrebačkog sveučilišta,³ kao i oni u drugima sveučilišnim središtima u prijašnjoj Jugoslaviji.

Želeći spriječiti studentsko nezadovoljstvo SKJ mobilizira svoje članstvo, ali bez uspjeha. Stoga SKJ, djelotvornom metodom, počinje *mobilizirati* radnike po tvornicama, što je već korišteno i 1967. u Hrvatskoj u vrijeme objavljivanja *Deklaracije o nazivu i položaju hrvatskoga književnog jezika (Deklaracija...)*.⁴ Potom su studentske demonstracije proglašene *diktatom vanjskih sila*, a sa ciljem *rušenja* Josipa Broza Tita, SKJ i nesvrstane Jugoslavije.

3.

Dnevni listovi, javna glasila koja izlaze u velikome broju primjeraka, predstavljaju veoma važan izvor u istraživanju i rekonstrukciji povijesnih događaja. No, s obzirom da su javni mediji u svima *komunističkim državama* bili u rukama *vladajućih političkih struktura*, što je bio slučaj i u prijašnjoj Jugoslaviji, oni su bili *vezanih ruku* te su, zbog financiranja, bili nesamostalni u objavljivanju izvješća koja su bila u

---

³ Usp. B. Jandrić, Studentske demonstracije od 3. do 11. lipnja 1968. i stavovi članova SKH Filozofskog fakulteta (FF) u Zagrebu o tome, u: *Dijalog povjesničara/istoričara (Dijalog...)*, 5, prir. H.-G. Fleck i I. Graovac, zbornik radova sa međunarodnoga skupa održanog 2.-4. ožujka 2001. Herceg Novome, Zagreb, 2002., 391-408.

⁴ Usp. isti, *Pogledi na Deklaraciju...*, *Povijesni prilozi*, br. 18, Zagreb, 1999., 325, te Sveučilišni nastavnici FF-a u Zagrebu u obrani sastavljača i potpisnika *Deklaracije...*, u: *Dijalog...*, 4, prir. H.-G. Fleck i I. Graovac, zbornik radova sa međunarodnoga skupa održanog 20.-22. oktobra 2000. u Pečuju, Zagreb, 2001., 393-409.

suprotnosti sa službenim, državno-partijskima politikama. Stoga su i u javnim medijima u prijašnjoj Jugoslaviji studentske demonstracije nazivane *studentskim neredima* te *studentskom revolucijom*, *kontrarevolucijom* ili *političkom zavjerom*. A samo su omladinski i studentski listovi (*Književne novine*, *Krug*, *Student* i *Susreti* u Beogradu, *Lica* i *Tribuna* u Ljubljani, *Katedra* u Mariboru, *Index* u Novome Sadu, *Naši dani* u Sarajevu, *Kritika*, *Mladost*, *Polet* i *Studentski list* u Zagrebu, itd.) redovno donosili izvješća o demonstracijama iz svih sveučilišnih sredina gdje su održavane, zbog čega su u većini slučajeva bili sudski zabranjeni, a redakcije im raspuštene.

4.

Inozemni su listovi, s druge strane, pokazali veliko zanimanje za studentske demonstracije u prijašnjoj Jugoslaviji, izražavajući i službena stajališta svojih vlada o njima te pokušavajući pronaći i shvatiti uzroke njihova nastanka. Stoga se ovdje i predstavljaju izvješća, komentari i stajališta tih listova, osobito stoga što su inozemni izvjestitelji iz tadašnje Jugoslavije o tom događaju u pravilu objektivno izvješćivali, s iznimkama, izraženima u pristranosti i neobjektivnoj kritici, u listovima *socijalističkog bloka*. *Najoštrije kritike* bile su, u tom sklopu, u kineskim listovima, a koje su trebale poslužiti *međudržavnome* i *osobnom* obračunu Kine s tadašnjom Jugoslavijom i njenim vodstvom ili pojedincima iz vladajuće državno-partijske *garniture*, prije svega s J. B. Titom.

Ovdje se prezentira izbor izvješća iz ponekih recentnih inozemnih dnevnih listova, koji se dijele, s obzirom na *kriterij pripadanja*, na *tisak zapadnih* i *tisak istočnih*, *socija-*

lističkih zemalja. Naime, u tim listovima postoje razlike u stajalištima o studentskim demonstracijama u prijašnjoj Jugoslaviji koje nije moguće zanemariti. Usto, postoje i razlike u stajalištima i unutar pojedinih novinskih redakcija iste države.⁵

- *Tisak zapadnih zemalja:*

- Britanski listovi (*Daily Telegraph*, *The Economist*, *The Financial Times*, *The Times* i *Morning Star*) relativno opširno i s umjerenim stajalištima navode osnovne uzroke nezadovoljstva studenata u prijašnjoj Jugoslaviji. *The Times*, 5. lipnja 1968. godine, izvješćuje o opravdanosti studentskih zahtjeva, osuđujući ponašanje milicije i uporabu oružja. No, istoga dana naglašava *The Financial Times*, to nisu prioritetni problemi jugoslavenskih vlasti:

/One su/ manje /.../ zabrinute /.../ nemirima i općim nezadovoljstvom studenata negoli pravcem kojim bi nemiri mogli krenuti.

A službenici, radnici i seljaci, nastavlja se, svakodnevno su već duže godina podvrgnuti dugotrajnoj inflaciji i zane-
marivanju stručnih vrijednosti pojedinaca u društvu, što ponajviše dolazi do izražaja pri zapošljavanju. Rukovodstvo je SKJ, kaže se, pokazalo razumijevanje i bilo suzdržano kada je riječ o studentskim problemima, ali postaje za-
brinuto kada se studentsko nezadovoljstvo prenosi ne samo na ostala sveučilišta u zemlji nego i na druge slojeve

---

⁵ Potrebno je napomenuti da u izbor izvješća nisu uvršteni prilozi iz jugoslavenskih emigrantskih listova, dok su poneki primjerice kineski, zastupljeni samo jednim izvješćem, a kao primjer, u potonjem slučaju neobjektivnosti i upletanja, točnije gruboga i neukusnog vrijeđanja državno-partijskoga rukovodstva jedne države.

društva, pa i društvene klase, osobito radništvo. Stoga, naglašava *The Economist* 9. lipnja 1968. godine, J. B. Tito ima težak zadatak, gotovo istovjetan onome Aleksandra Dubčeka u Pragu, "da kroz mučan proces iskušenja i grešaka provede dalekosežne ekonomske reforme koje će /.../ odgovarati najboljima dugoročnim interesima zemlje". Iz toga i proizlazi nezadovoljstvo studenata, koji prosvjeduju i zbog lošeg funkcioniranja te nedjelotvornosti aktualne socijalističke/ *komunističke* vlasti (neuspjela privredna reforma):

Studenti nisu napali socijalistički režim kao takav, ali su, u stvari, oštro kritizirali način na koji se on razvija u Jugoslaviji /.../.

Jedinstveni je zaključak izvješća britanskog tiska o studentskim demonstracijama u prijašnjoj Jugoslaviji da je J. B. Tito studentskim problemima pristupio veoma ozbiljno, odgovorno i autoritativno, "obećavši", u veoma teškoj i složenoj situaciji, kako tvrdi *Morning Star* 9. lipnja 1968. godine, "riješiti studentske probleme". On je, štoviše, kao iskusni političar, opravdavajući studentske zahtjeve optužio SKJ i jugoslavensku vladu da nisu riješili društvene probleme koji su studente i naveli na pobunu:

Usto je, navodi *Daily Telegraph* 11. lipnja 1968. godine,

/J. B. Tito/ prvi put koristio televiziju da bi intervenirao u neki unutarnji politički problem /.../., /a/ istodobno je najavio /i/ oštre mjere protiv onih koji bi zlorabili njegov autoritet u tretiranju studentskih nereda.

- Francuski listovi (*L' Aurore, Le Figaro, L' Humanite, Le Monde* i *Nation*)⁶ također daju veliki publicitet studentskim demonstracijama u prijašnjoj Jugoslaviji. Izvjestitelj iz Beo-

---

⁶ Na korištenju francuskog tiska zahvaljujem Philippeu Latapieu, *Responsible du service de Presse*, Francusko veleposlanstvo u Zagrebu.

grada, prema navodima objavljenima 6. lipnja 1968. u *Le Monde*, već u naslovu članka navodi imperativni stav studenata koji su "izjavili da su čvrsto odlučili zauzeti BU, i to tako dugo dok se ne udovolji njihovim zahtjevima". A dan ranije, 5. lipnja, degolistički *Nation* poprilično objektivno analizira tadašnju Jugoslaviju i navodi studentske zahtjeve:

Jugoslavija /je/ otvorila put samoupravljanju, najautentičnijem obliku izravne demokracije, u kojemu je, u načelu, /i/ mladi radnik jedan među mnogima upravljačima poduzećem. Taj je sustav Jugoslaviji omogućio da u 20 godina prijeđe iz ratnih ruševina u modernu privredu. Rezultat je daleko od društvenog obilja, ali omogućuje zemlji prijeći prve etape razvoja. A, ipak, jugoslavenska studentska omladina optužuje stariju generaciju, zauzima fakultete, ističe slike Karla Marxa i Maršala Tita, proklamira smrt korupciji i poziva na jedinstvo sa radničkim pokretom.

Brojni partijski, državni i republički organi, izvješćuje *Nation* dva dana kasnije, 7. lipnja 1968. godine, detaljno ispituju opravdanost nezadovoljstva studenata:

Čini se da su spremni prihvatiti studentske zahtjeve, ali uz uvjete prestanka prosvjeda i unošenja nereda.

I *L' Humanite*, 5. lipnja 1968. godine, još u naslovu članka izvješćuje da "jugoslavenske vlasti proučavaju zahtjeve studenata", koji se, navodi *Nation* dva dana kasnije, 7. lipnja, pokušavaju zadovoljiti. Stoga, Mika Špiljak, predsjednik Saveznoga izvršnog vijeća i predsjednik Izvršnog vijeća Sabora Socijalističke Republike Hrvatske najavljuje širok program mjera za smirivanje studentskog nezadovoljstva, a koje uključuju i mogućnosti zaposlenja:

/Mnogi/ bi mladi stručnjaci, zahvaljujući važnim investicijama u mnogim granama nacionalne privrede, mogli naći zaposlenje.

Desničarski *L' Aurore*, 6. lipnja 1968. godine, izvješćuje, pak, o bojazni izbijanja radničkih nemira s obzirom da je

ekonomska situacija u Jugoslaviji veoma teška, čemu je dokaz i brojno iseljavanje nezaposlenih na Zapad:

/Beogradski studenti, pak/, ne zamjeraju režimu što je komunistički nego što to nije u dovoljnoj mjeri /.../. /Stoga/ /.../ je jugoslavenska vlada, jer se osjeća ugroženom, odlučila povećati zajamčena minimalna primanja radnika.

Le Monde, potom, 9.-10. lipnja 1968. godine, izvješćuje da su predstavnici jugoslavenske vlade i studenata postigli kompromis, koji obuhvaća i teze iz *Deklaracije milicije*:

Nove će zaštitne mjere reda biti poduzete protiv neprijateljske propagande, dijeljenja letaka i širenja alarmantnih glasina.

Francuski su listovi, primjerice 10. lipnja 1968. *Le Figaro*, prenijeli najznačajnije dijelove govora J. B. Tita:

Tisuće studenata pozdravlja govor šefa jugoslavenske države i odlučuje vratiti se na rad/studij.

Le Monde, pak, 23. lipnja 1968. godine i u naslovu navodi kako *Maršal* Tito najavljuje da će zbog studentskih prosvjeda biti promjena u rukovodstvu SKJ, navodeći i dijelove njegovog govora *o negativnostima i nepravilnostima u društvu* na 6. kongresu Socijalističkog saveza radnog naroda Jugoslavije, koji je od 7. do 10. lipnja 1968. održan u Beogradu:

Izrekao je i samokritiku vlasti te kritizirao najviše rukovodioce, koje nije imenovao /.../. /P/ otvrdio je glasine o skorim promjenama /.../ u najvišim vrhovima SKJ /.../: poneki će rukovodioci morati napustiti /funkcije/ zbog starosti /.../, neaktivnosti /.../, nesposobnosti ili /.../ nediscipline /.../.

/Govoreći o/ /.../ studentskim prosvjedima, izrekao je pravu optužbu ne protiv mladih nego protiv ponekih njihovih profesora, prije svega profesora filozofije koji su bili organizatori pokreta.

- Talijanski listovi (*Avanti*, *Il Messaggero*, *Il Popolo* i *L'Unita*) opširno izvješćuju o događajima iz neposrednog sus-

jedstva. Najveći publicitet tim događajima u prijašnjoj Jugoslaviji početno daje, 5. lipnja 1968. godine, demokršćanski *Il Popolo*, navodeći već u naslovu kako je *studentska pobuna stigla i u Beograd*, naglašavajući i "oštre sukobe između milicije i studenata". Slijedi ga, istoga dana, socijalistički *Avanti*, također s *bombastičnim naslovom o desetinama povrijeđenih u oštrim sukobima u Beogradu između omladine i milicije*, navodeći kako su ciljevi studentskih zahtjeva jasni iz njihovih parola, primjerice *Dolje crvena buržoazija*, i *želja za demokratizacijom postojećeg režima*. I desničarski *Il Messaggero*, također istoga dana, izvješćuje o studentskim nemirima u prijašnjoj Jugoslaviji, određujući naslovom kako *demonstranti, unatoč negiranju vlasti, smatraju da su milicijski agenti u njih pucali*. Na posljetku, opet istoga dana, i *L'Unita*, organ Komunističke partije Italije donosi vijesti o sukobu studenta i milicije u Beogradu:

/Studenti traže/ veću vlast studentskih masa, potpunu primjenu samoupravljanja na BU, financijsku pomoć i bolji materijalni položaj studenata, a sve u sklopu zahtjeva za širom reformom /ne samo/ BU-a.

Isti list, dva dana kasnije, 9. lipnja 1968. godine, navodi dijelove govora J. B. Tita:

Ja sam često u prošlosti isticao vaša pitanja [...]. Ako ne uspijem, neću ostati na svome mjestu,

nakon kojega su studenti prekinuli demonstracije i vratili se svakodnevi: nastavi i ispitima. List, međutim, i zaključuje sljedeće:

/M/eđu studente su se umiješali i neki strani elementi sa čisto antisocijalističkim parolama, no sami su ih studenti prvi odbacili.

Zaključno, svi su talijanski listovi naveli da su se radnici solidarizirali sa studentima u demonstracijama (iako su iska-

zali rezervu spram njihovih agresivnih metoda, koje su i osudili), koje su okončane govorom J. B. Tita, odnosno njegovim obraćanjem studentima putem televizije.

- Austrijski listovi (*Die Arbeiter Zeitung* i *Wiener Zeitung*), kao i drugi listovi u svijetu, izvješćuju o studentskim nemirima u prijašnjoj Jugoslaviji, no s naglaskom, primjerice 5. lipnja 1968. u *Wiener Zeitungu*, na nedemokratsku odluku Ministarstva unutarnjih poslova (MUP) Srbije o zabrani "svih prosvjednih marševa, mitinga, skupova i demonstracija", a uz napomene kako "ni zemlje *istočnog bloka* nisu imune od studentskih ispada i nemira". Istoga dana i socijalistički *Die Arbeiter Zeitung* već u naslovu ponavlja kako su *poslije nemira u Beogradu demonstracije zabranjene*, pogotovu, naglašava u podnaslovu, što su *izbili teški sukobi između milicije i studenata*, iznoseći u većem obimu sadržaj studentskih zahtjeva negoli stajališta jugoslavenske i srpske vlade.

- Zapadnonjemački listovi (*Die Arbeiter Zeitung*, *Frankfurter Rundschau* i *Die Welt*) također mnogo pišu o demonstracijama i zahtjevima studenata u prijašnjoj Jugoslaviji, a koji traže ukidanje *navodnih* korupcije, nepravdi i privilegija, kao i nezaposlenosti, te više sloboda i demokratizaciju političkih organizacija, prije svega SKJ. *Die Welt* od 5. lipnja 1968. navodi, naglašavajući naslovom parolu *Svršite sa crvenom buržoazijom*, da radnici podupiru studente, kritizirajući nasilje i odluku MUP-a Srbije o zabrani svih povorki i skupova:

/Prevladava/ utisak da su se Vlada i SKJ začuđujućom brzinom i fleksibilnošću postavili prema studentskim prosvjedima /.../, izražavajući želju za razgovorima /.../ u sklopu ekonomske i političke situacije u zemlji, no ne pod prinudom i na ulici nego unutar postojećih društvenih organizacija /.../, /čemu pripomažu i naznake da studenti/ maksimalno žele izbjeći neprijateljsku

---

reakciju radnika. /Ipak/, doslovno je preko noći nastala revolucionarna situacija u Beogradu. Studenti ustaju protiv uspostavljene klase u jednoj komunističkoj zemlji. Vladi i SKJ postalo je jasno da su lijeve snage među studentima nagovijestile socijalne zahtjeve.

Potom, 6. lipnja 1968. godine, *Die Arbeiter Zeitung* izvještuje o širenju studentskog pokreta na Sarajevo i druga sveučilišna središta, iako je:

Izvršni komitet CK SKJ saopćio da nasilje i ulični izgredi ne predstavljaju sredstvo za rješavanje studentskih zahtjeva.

Naposljetku nešto ranije, 5. lipnja, *Frankfurter Rundschau* izvještuje:

/N/emiri nisu zahvatili ostale slojeve stanovništva, ali se /i/ u drugima gradovima, /a ne samo u Beogradu/, primjećuju znakovi sličnih studentskih akcija. Primjer studenata, bojazan je, mogli bi slijediti /i/ nezadovoljni radnici,

a potom 7. lipnja 1968. zaključuje kako je J. B. Tito pozvan umiješati se u rješenje sukoba sa studentima:

/Oni, pak/, okrivljuju članove SKJ i Vlade za sumnjive poslove te odgađanje rješenja socijalnih problema u zemlji.

- Američki listovi (*The New York Times* i *The Washington Post*)⁷ također daju određeni publicitet studentskim demonstracijama u prijašnjoj Jugoslaviji, koje su se iz Beograda proširile na Zagrebu, Skopje, Sarajevo, Ljubljanu i Novi Sad. O njima ponajviše izvještuje *The New York Times*, primjerice već 3. lipnja 1968. godine, a koji i u naslovu navodi studentske riječi upućene liderima SKJ - *Mi želimo djela, dosta je riječi:*

---

⁷ Na korištenju američkog tiska zahvaljujem Maci Bahlen, *Information Resource Center*, i njegovoj ekselenciji, veleposlaniku Lawrenceu Georgeu Rossinu, Američko veleposlanstvo u Zagrebu.

/Demonstracije u kojima je potekla krv/ dali su neovisnoj zemlji predsjednika Tita prvi okus nemira i žestokih nereda koji su /još ranije/ pogodili mnoge sveučilišne gradove u svijetu.

U demonstracijama je, inače, sudjelovalo tisuće studenata, od kojih je, u sukobima s milicijom, ranjeno više od 60. Početno su se njihovi zahtjevi svodili na *tradicionalne prigovore (slaba hrana i loši životni uvjeti)*, uz zahtjeve i za većim sudjelovanjem u radu BU-a te boljom i većom zaposlenošću stručnjaka. Potom su njihovi zahtjevi prošireni, navodi isti list, ali dan kasnije, 4. lipnja 1968. godine:

/Tražili su/ izglednu reformu - poput demokratizacije u Čehoslovačkoj, /.../ koju /.../ mnogi Jugoslaveni smatraju liberalnijom od same Jugoslavije.

Otuda, prema istome listu, opet dan kasnije, 5. lipnja 1968. godine, uz reformu BU-a:

studenti traže /i/ široke reforme jugoslavenskog društva. /Stoga im potporu daju/ beogradski radnici, pisci, glumci i ostali intelektualci, čak i Institut za kriminologiju koji je podupro njihove optužbe o milicijskoj brutalnosti.

A postupak milicije osuđuju, dalje se navodi, i uposlenici te dekani svih beogradskih fakulteta i partijske organizacije BU-a, pa čak, *da ironija bude veća*, i brigadiri s kojima su se studenti prvotno sukobili.

Naposljetku, 10. lipnja 1968. *The Washington Post* već naslovom izvješćuje kako J. B. Tito i na televiziji traži reformu školstva, potičući, navodi se u podnaslovu, studente da prekinu demonstracije i iziđu na ispite:

77-godišnji vođa izjavljuje: "Ako nisam sposoban riješiti ta pitanja, ja ću odstupiti".

- Švicarski *Die Neue Züricher Zeitung* 5. lipnja 1968. veoma sažeto, no analitički izvješćuje o situaciji u prijašnjoj Jugoslaviji, navodeći, naposljetku, osnovne uzroke krize te

glav-na pitanja postavljena i u studentskim demonstracijama: ekonomsko stanje u zemlji i privredne nesuglasice te veliki *jaz* između *sjevera* i *juga*, *bogatih* i *siromašnih* područja Jugoslavije, osobito Srbije i ostalih republika, prije svega Hrvatske i Slovenije:

Mnogi rukovodioci na sjeveru, koji se brže razvijao, postavljaju pitanje treba li dozvoliti da im Beograd sve propisuje i da njemu plaćaju danak. Stoga, sve češće, hrvatski i slovenski privrednici i partijski rukovodioci prkose beogradskoj središnjoj vlasti. Partijski je šef u Hrvatskoj /Vladimir/ Bakarić još ranije izjavio kako u osnovi partikularizam u Jugoslaviji nije nacionalne nego privredne naravi /.../. /A/ nedovoljnom razvoju pripomaže i komunistička planska privreda, /pa su/ investirana sredstva, baš na jugu, u nesrazmjeru s postignutim rezultatima /.../. /Usto se javljaju i drugi problemi/: hrvatski književnici, /primjerice/, ponekad prosveduju protiv srpske dominacije, /iako je/ /.../ hrvatska kultura, uz potporu ogromnoga privrednog potencijala, odavno izvojevala svoje mjesto, koje nitko ne može da podrije.

- *Tisak istočnih zemalja:*

I listovi *istočnih, socijalističkih zemalja*⁸ iscrpno izvješćuju o studentskim demonstracijama 1968. u prijašnjoj Jugoslaviji. Pritom izražavaju ista ili veoma bliska stajališta o tome, koja se, u pojedinim segmentima, razlikuju od stajališta *tiska zapadnih zemalja*, jer se slažu da je socijalizam u Jugoslaviji, uostalom kao i u Čehoslovačkoj, ugrožen te ga treba braniti. Iz tog tiska, nadalje, nije moguće *iščitati* uzroke studentskog nezadovoljstva, koje se osuđuje poradi primjena nasilnih metoda. Ipak, naposljetku, i taj tisak *stidljivo* tvrdi da je

---

⁸ Ovdje se, zbog njihove nedostupnosti, koristi arhivska građa o njima, odnosno navode se prema: HDA, Zagreb, Fond CK SKH, Djelovodnik CK SKH, Opći spisi 1968., Strogo povjerljivo, D-2639.

ekonomsko stanje u zemlji uzrok nezadovoljstvu, no i da probleme nije moguće rješavati na ulici.

Sovjetska *Pravda*, u tom sklopu, navodi da su studentski neredi djelo *neprijateljskih elemenata* kojima se SKJ treba odlučno suprotstaviti, osobito *antidemokratskima* pojedincima i skupinama. Iz tih se razloga u tom listu više pozornosti posvećuje stajalištima i potezima državno-partijskih tijela tadašnjih Jugoslavije i Srbije negoli zahtjevima studenata. Poljska *Tribuna ludu* smatra, pak, kako je povod nezadovoljstvu društveno-ekonomski zasnovan, no protivi se rješavanju problema na ulici. Čehoslovačka *Mlada fronta*, međutim, 5. lipnja 1968. upozorava:

/Poneki su studentski zahtjevi, poput/ demokratizacije političkih organizacija, /nejasni, pa se navode i podaci o broju nezaposlenih apsolvenata koji čekaju posao te/ upozorenja demografa da će poslijeratni val apsolvenata tek naići. /Izražava se, pritom, i čuđenje nezadovoljstvu, jer/ sloboda je studija zajamčena, /dok/ studenti sami moraju snositi rizik u pogledu zapošljavanja i od društva ne mogu tražiti da svima osigura /radno/ mjesto.⁹

A bugarsko *Rabotničko delo* dan kasnije, 6. lipnja 1968. godine, izvješćuje:

/P/ olitičke i masovne organizacije u Beogradu prihvatile su apele i rezolucije u kojima se osuđuju nasilne metode rješavanja sazrelih ekonomskim problema te pozivaju studenti da pristupe rješavanju svojih opravdanih zahtjeva na miran i demokratski način /.../. /A na/ sastancima radnih kolektiva /.../ osuđuju se ulične demonstracije.¹⁰

I istočnonjemački *Neues Deutschland*, već naslovom o *beogradskim radnicima koji neće trpjeti nikakve provokacije*,

---

⁹ Prema: isto, 20.

¹⁰ Prema: isto, 12.

opet dan kasnije, 7. lipnja 1968. godine, jasno izražava svoj stav:

/R/adnici Beogradskoga tekstilnog kombinata oštro osuđuju studentske demonstracije i upozoravaju kako su u cjelokupnome poslijeratnom razvoju Jugoslavije uloženi ogromni iznosi novca za obrazovanje /ne samo/ omladine.¹¹

Naposljetku, istoga dana i kineski *Ženmin žibao*, već naslovom *o revizionističkom režimu koji neće dugo trajati*, također izražava svoj stav:

Već nekoliko dana studentski pokret širokih razmjera bjesni u Jugoslaviji protiv reakcionarnog režima Titove renegatske klike. Gnjevni studenti u Beogradu i na drugima mjestima otpočeli su demonstracije, zaposjeli zgrade sveučilišta te se herojski bore sa reakcionarnom milicijom. Val narodne borbe moćno udara u revizionistički režim Titove klike te izaziva paniku u srcima imperijalista SAD-a i sovjetskih revizionista. /.../. Revolucionarni masovni pokret u Jugoslaviji nije slučajan. /.../. Posljednjih su godina valovi gnjevnih borbi širokih masa radnika i seljaka protiv eksploatacije i ugnjetavanja bjesnili jedan za drugim. Titova klika svo vrijeme sjedi na vulkanu i njen je režim svakim danom sve nesigurniji. /.../. Trenutačno Titova klika, boreći se sa revolucionarnim pokretom u Jugoslaviji, pribjegava kontrarevolucionarnoj dvoličnoj taktici, uzalud se nadajući da će silom i obmanom uspjeti ugušiti narodni otpor. /.../. Revizionistički režim neće dugo trajati. Titovu renegatsku kliku i njoj slične neizbježno će narod baciti na đubrište povijesti.¹²

5.

Svjetski je tisak pridavao iznimno veliki publicitet studentskim demonstracijama 1968. u prijašnjoj Jugoslaviji. Stoga su inozemna novinska izvješća veoma značajna za povijesnu znanost jer omogućuju sagledavanje stajališta i

---

¹¹ Prema: isto, 2.

¹² Prema: isto.

suodnosa određene države (vlasti) prema događaju koji se zbio u drugoj državi. Usto, analize su i stajališta inozemnog tiska i pokazatelj oblikovanja javnog mnijenja neke države (vlasti) prema tom događaju. Redakcijski su naslovi i podnaslovi htjeli pokazati svu *težinu* studentskih demonstracija u prijašnjoj Jugoslaviji (sukob s milicijom, ranjavanja te progoni studenata, itd.) i pokušati objasniti uzroke, tijek i okončanje te društveno-političke krize.

Opće je nezadovoljstvo stanjem u društvu 1968. uzrokovalo studentske demonstracije, koje su uzdrmale temelje *komunističkog sustava* u prijašnjoj Jugoslaviji. No, radnička klasa nije, primjerice kao u Francuskoj i u Čehoslovačkoj, poduprla studentske zahtjeve i stala uz svoju mladost, svoje studente i inteligenciju, pa je *komunistički sustav* u prijašnjoj Jugoslaviji odgodio svoju propast. Ipak, nakon *Deklaracije o nazivu i položaju hrvatskoga književnog jezika* 1967. godine, studentske su demonstracije 1968. bile u kratko vrijeme *druga pljuska* SKJ-u i nesvrstanoj Jugoslaviji.

Sažetak

U radu se analiziraju inozemni listovi koji su pokazali zanimanje za studentske demonstracije 1968. u prijašnjoj Jugoslaviji te prenose izvješća, komentari i stajališta o tom događaju u njima. Iznenađenje je svijeta bilo veliko jer se Jugoslavija, nakon *Deklaracije o nazivu i položaju hrvatskoga književnog jezika*, objavljene 1967. godine, drugi put u veoma kratko vrijeme, a zbog unutarnjih nemira, našla na naslovnicama inozemnog tiska diljem svijeta.

Inače, u radu se konkretno prezentira izbor izvješća iz ponekih recentnih inozemnih dnevnih listova, a koji se dijele, s obzirom na *kriterij pripadanja*, na *tisak zapadnih* (britanski, francuski, talijanski, austrijski, zapadnonjemački i američki listovi te jedan švicarski list) i *tisak istočnih, socijalističkih zemalja* (po jedan sovjetski, poljski, čehoslovački, bugarski, istočnonjemački i kineski list).

Zusammenfassung

Im Aufsatz werden ausländische Zeitungen analysiert, die das Interesse an Studentendemonstrationen 1968 im ehemaligen Jugoslawien gezeigt haben, sowie die in diesen Zeitungen veröffentlichten Berichte, Kommentare und Standpunkte über diese Ereignisse. Die Überraschung in der Welt war groß, weil Jugoslawien nach der *Deklaration über den Namen und die Lage der kroatischen Amtssprache*, veröffentlicht im Jahr 1967, schon zum zweiten Mal in kurzer Zeit die Schlagzeilen der ausländischen Presse weltweit füllte.

Ansonsten wird die Auswahl der Berichte aus den einzelnen rezenten ausländischen Tageszeitungen im Aufsatz konkret präsentiert; die Zeitungen werden dabei nach dem Zugehörigkeitskriterium auf *die westliche Presse* (britische, französische, österreichische, westdeutsche und amerikanische Zeitungen sowie eine schweizerische Zeitung), auf *die Presse der östlichen, kommunistischen Länder* (jeweils eine sowjetische, polnische, tschechoslowakische, bulgarische, ostdeutsche und chinesische Zeitung) eingeteilt.

Summary

This paper analyses foreign newspapers that had shown an interest in student demonstrations in the former Yugoslavia in 1968, and that published reports, comments, and different perspectives on these events. The surprise of the international community was great, because it was the second time in a very short period of time that Yugoslavia made the headlines of the international press, due to its internal disturbances (the first time being the publishing of the *Declaration on the Name and Status of the Standard Croatian Language* in 1967).

This paper presents a selection of reports from such foreign daily newspapers that are divided into the *Western press* (British, French, Italian, Austrian, Western German, and American newspapers, as well as one Swiss newspaper) and the *press of the Eastern, socialist countries* (a Soviet, Polish, Czech, Bulgarian, Eastern German and Chinese newspaper).